

Les torres del cap de Vilassar, una recopilació de dades

ALEXIS SERRANO MÉNDEZ

Centre d'Estudis Vilassarencs

Malgrat formar part des de sempre de l'heràldica municipal, les tres torres de Vilassar de Mar romanen a dia d'avui mancades d'algun estudi profund i exhaustiu que faci justícia a la seva tradició. Si bé d'alguna manera ja havíem tractat aquesta temàtica amb anterioritat,¹ el motiu d'aquesta comunicació és compilar les dades esparses que s'han anat publicant en els darrers anys sobre els tres elements defensius que hi havia al veïnat de mar de Vilassar i que formaven part de les vuit torres que hi havia a l'antic terme de Vilassar.

Introducció

La Torre d'En Nadal és la única de les tres torres de guaita que temps era temps hi hagué a allò que avui, des de 1784, coneixem com a Vilassar de Mar però que anteriorment era més conegut com el cap de Vilassar, el veïnat de mar de Vilassar o cases de mar de Vilassar. Aquesta torre, juntament amb les de Can Lladó de Mar (Can Rufau) i de Can Mi (o Mir), formaven part del grup de vuit que hi havia al terme municipal del vell Vilassar, quan encara allò que avui coneixem com a Vilassar de Mar i Cabrils formaven part d'un tot, en el qual a la vila de Sant Genís de Vilassar, hi havia les seus del poder senyorial, del municipal i de l'administració parroquial.

¹ Serrano Méndez, Alexis: *Masies i poblament al Veïnat de Mar de Vilassar (1500-1784)*. VI Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme (Alella, 2013) pàg. 49-62.

Les vuit torres de Vilassar comparteixen una gènesis i, si fa o no fa, una cronologia que les agermana tant en el temps com en el context històric que les va fer néixer. Estaven distribuïdes de la manera següent: tres al costat de ponent de la vall de Cabrils i cinc a la de llevant. Més concretament, tres s'alçaren a allò que avui coneixem com a Vilassar de Dalt, dues al veïnat del Sant Crist de Cabrils i tres més a frec del regaló del mar, a allò que avui coneixem com a Vilassar de Mar. Les de Vilassar de Dalt eren les de Ca l'Isern; la de Can Parera, altrament dita del Ravalet, i la de Ca l'Eroles, també coneguda com la de Can Mayans. Les de Cabrils eren les de Can Vehil i les de Ca l'Amat i es trobaven a redós de la capella preromànica de Sant Sebastià del graciós veïnat del Sant Crist, i les tres darreres, les de Vilassar de Mar, eren les de Can Saura, més popularment coneguda com la de Can Nadal, la de Can Lledó, també dita de Can Rufau, i la de Can Mir o Mi.²

Les vuit torres de Vilassar, tenien totes la mateixa funció i al seu temps aquesta funció era la mateixa que desenvolupaven una infinitat d'aquests elements defensius que vorejaven per motius semblants les dues ribes del Mediterrani i que, molt oportunament, a la nostra comarca feren guanyar l'apel·latiu de costa torrejada. Els dels segles XV al XVI, eren anys de guerra oberta entre l'Islam i la Cristiandat, i les dues potències del moment, l'imperi hispànic i l'imperi otomà es disputaven el control de la Mediterrània i l'hegemonia de llurs creences. Enmig d'aquest conflicte, els pirates i més endavant, a partir de la darrerria del segle XVII, els corsaris, feien de les seves entre a una i altra banda de la mar.

Les torres vilassarenques, com totes les de la comarca, en primer lloc, servien per, de lluny, albirar des de la seva elevació els riscos que poguessin posar en perill les vides i les pertinences d'aquells que hi habitaven a l'entorn més immediat. Ja fossin aquests perills de naturalesa marítima o terrestre, era convenient veure'ls des de la miranda de la corsera amb prou antelació. Cal tenir present que als segles moderns (sobretot entre el XVI i el XVII), quan aquestes estructures estaven en ple ús, els atacs de la pirateria barbaresca i el *corsarisme* eren tan freqüents com la presència mai desitjada dels bandolers i els assaltadors de camins, tanmateix, les correrries d'exèrcits forans (castellans o francesos) en un context de contesa bèl·lica perenne, sovint podien arribar a ser una companyia molt desagradable. En segon lloc, les torres de guaita servien, en cas d'atac,

² Samon i Forgas, Josep: *Notes històriques entorn de les torres de defensa dels masos de Vilassar*. XII Sessió d'estudis Mataronins (Mataró, 1995). Pàg. 181-197.

com a refugi des d'on els que s'hi acollien podien defensar-se amb objectes llancívols mentre esperaven que arribés ajut de les localitats veïnes. L'abundància de torres de defensa del nostre entorn ens pot ajudar a entendre com n'eren de poc eficaces les patrulles marítimes.

Si bé Pere IV d'Aragó ja havia somiat, l'any 1328, una línia de talaies que servissin per a la comunicació de tot el litoral del seu regne per mitjà de senyals de foc durant la nit i fum durant el dia, el projecte mai es materialitzà del tot i les torres que es construïren posteriorment, entre elles la d'en Nadal, foren més aviat fruit de la necessitat que tenia la pagesia benestant que, alliberada en part de la servitud dels mals usos després de la sentència arbitral de Guadalupe que Ferran II dictà el 21 d'abril de 1486, poc a poc, anà esdevenint la veritable propietària de la terra que no només li calia treballar, sinó que a més a més havia de protegir davant de les amenaces del mar.

La Torre de Can Lladó o de Can Rufau

La torre de Can Lladó era annexa a la casa pairal de la família homònima i que recentment ha estat estudiada per Enric Subinyà.³ Els Lladó, originaris de Cabriels, habitaren el mas des de 1513, quan encara estava sota el domini de Santa Maria de Caldes d'Estrac. Més endavant, ja al segle XVIII, partiren la masia en tres cossos i disgregaren la propietat, avançant de passada uns metres el cós de llevant. La torre va desaparèixer al segle XIX, en una data incerta pels volts de les dècades dels anys 70 i 80. De les planimetries dels projectes d'eixample de la localitat,⁴ se'n pot deduir que tenia planta circular i un diàmetre superior a la de Can Nadal. La separació de la torre respecte a la casa fa pensar que, probablement, aquestes estaven unides per una passera al primer pis. La masia era de tres cossos, el central amb planta i pis. El sostre era a doble vessant i carener perpendicular a la façana orientada al mar. L'element més destacat de la masia, a part de la torre de defensa, era la finestra gòtica conopial que recentment ha estat objecte d'una matussera restauració que ha invertit les dues peces superiors.

³ Subinyà i Coll, Enric: *El mas Lladó de Mar*. Singladures, revista d'història i patrimoni cultural de Vilassar de Mar i el Maresme. Núm 31 (Vilassar de Mar, 2014). Pàg. 49-59.

⁴ Es veu perfectament la forma i se'n perceben les dimensions al plànol de 1878 i *al Plano geometrico del pueblo de San Juan de Vilassar, província de Barcelona: levantado según previene el Real decreto circular de 25 de Julio del año 1846* datat l'1 de novembre de 1848.

La torre ocupava els actuals números 13 i 14 del camí Ral mentre que la masia n'ocupava els 15, 16 i 17. Del conjunt, masia, pallissa i torre, només resta el cós central de l'habitatge, que és la casa coneguda encara avui com a Ca l'Espartera, per l'ofici dels seus populars residents durant la primera meitat del segle XX.

Sembla ser que la torre fou alçada amb posterioritat al segrest dels fills del mas *qui fuerint capty et catibury a sarracenys in dicto loco Vilasario in dicto loco del rial del pou*.⁵ Aquest segrest es produí el 1550 i motivà l'endeutament dels propietaris del mas fins al 1558, per poder pagar-ne el rescat. La construcció de la torre culminà l'any 1599, com celebra la llinda que es conserva al pati del Museu de la Marina i que resa el següent: EN LANY IHS 1599 / ANTONI LLEDO i a l'inventari post mortem, datat el febrer de 1608, d'Antoni Lledó conservat a l'Arxiu Parroquial de Sant Genís de Vilassar⁶ encara s'hi feien constar «els sindris i el torn per a pujar la menobra» que havien servit per a la seva construcció i els set arcabussos i el pedrenyal que havien de complementar l'eficàcia defensiva.⁷

Un cop a finals del segle XIX, la família Argimon aixecà la seva casa del camí Ral, la torre desaparegué i van quedar les primeres filades de pedra integrades als fonaments de dita casa.

La Torre de Can Mir o Mi

Gràcies al dibuix de Martí de Solà, publicat al llibre *Barcelona y su provincia* editat l'any 1888, sabem que la masia de Can Mir o Mi, avui desapareguda, tenia tres cossos amb carener perpendicular i recrescut de dues plantes en el mòdul central. La torre era de planta quadrada, ocupava el flanc de llevant de la masia i no estava connectada amb pont elevat com sí que ho estaven les de Can Nadal i Can Lladó, sinó que hi estava adossada. Pel dibuix citat més amunt, sabem que la torre l'any 1888 ja no havia estat enderrocada. Pocs anys més tard, la masia patí la mateixa sort i en la seva ubicació hom hi col·locà els *tinglados* del mercat municipal que hi foren almenys des d'inicis del segle XX fins a la dècada dels 60 del mateix segle, quan en el mateix indret s'alçà l'actual seu del consistori municipal. Ignorem

⁵ APSGVD man. 20, f. 53r-v, 23-7-1550 debitori. Transcrit per Benet Oliva i Ricós a *La petita noblesa del Maresme. Tres trajectòries Des Bosc, Ferrer i Sala*. Accèssit Premi Iluro 2001 (Mataró, 2002). Pàg. 44.

⁶ APSGVD. Capsa «Varis», paper solt.

⁷ Bas, Damià: *Can Lledó de Mar (1608): un inventari*. Singladures núm. 30, (Vilassar de Mar, p. 2012) Pàg. 29-55.

quan fou construïda, però Samon assegura que, com que l'any 1561 no figurava a l'inventari dels béns de Can Mir, hauria de ser posterior a aquesta data.⁸

Els Mir, a part de pagesos almenys des de 1533, es dedicaven al comerç marítim de cabotatge per compte de mercaders de Barcelona, activitat que caracteritzaria el llinatge anys a venir i que els faria esdevenir la principal família naviliera ja al segle XIX.⁹

La Torre d'en Nadal i el forn de vidre dels Sala

La torre que avui coneixem com d'En Nadal fou erigida l'any 1551 per la família Sala, una de les més destacades nissagues pioneres de l'elaboració del vidre bufat. La petició al monarca de construir aquesta torre es féu el 1551, just un any després que es produís un fort atac corsari per mitjà del qual foren segrestats els fills de la veïna masia de Can Lladó de mar. Poc temps més tard, l'any 1562 el senyor de Vilassar, Frederic des Bosch, interposà un plet contra Jaume Sala per l'ofensa que suposà construir un element defensiu sense el vistiplau del feudal.

Els Sala havien comprat, l'any 1548, el forn de vidre que hi havia prop de la masia i que fins llavors era propietat de Joan Roig del qual se sap que, almenys des de 1532, exercia de vidrier al veïnat costaner de Vilassar. Els Roig també eren una important família vidriera, tant que fins i tot exerciren de proveïdors de la casa reial, per la qual cosa hem de deduir que les peces que s'elaboraven en els seus forns eren d'una qualitat força remarcable.

Mentre que durant la segona meitat del segle XVI, el forn de vidre fou arrendat a diversos mestres artesans, l'any 1630 el llinatge dels Sala va quedar sense descendència i s'extingí i l'any 1636, la masia fou adquirida per un traginer mallorquí que era Nadal de primer cognom i Reig de segon, i que dedicà el mas i la torre annexa a l'hostalatge. Des de 1636 ençà, hom coneix la torre amb el nom de Can Nadal. El negoci de l'hostal, amb els monopolis comunals que hi estaven vinculats, no deuria anar pas malament, motiu pel qual, l'any 1762, l'Ajuntament construí un nou edifici com a seu de l'hostal. Aquell nou edifici, anys a venir, des de 1784 i fins a la dècada dels anys seixanta del segle XX, acollí l'Ajuntament del novell municipi de

⁸ SAMON i FORGAS, Josep: *Notes històriques entorn de les torres de defensa dels masos de Vilassar*. XII Sessió d'estudis Mataronins (Mataró, 1995). Pàg. 181-197.

⁹ OLIVA i RICÓS, Benet: *La petita noblesa del Maresme. Tres trajectòries Des Bosch, Ferrer i Sala*. Accésit Premi Iluro 2001 (Mataró, 2002). Pàg. 45. Nota 149.

Vilassar de Mar, ultra la seva segregació de la vila matriu de Vilassar de Dalt, i, més tard, des dels anys setanta del segle XX acull la Gliptoteca Monjo.

La torre té planta baixa i dos pisos i el terrat pla li confereix un altre pis molt útil en cas de setge, complexivament mesura 12,10 metres, el doble d'alt que d'ample, ja que de diàmetre fa 5,40 metres a la part alta i 6 metres a la base. D'un pis a l'altre, s'accedeix per les escales interiors que segueixen la curvatura cilíndrica de l'estructura. Els sostres interiors són de volta a mitja esfera. Llevat de dues finestres gòtiques, les obertures són simples forats d'espitllera o sagetera per a la defensa. És molt possible que originàriament el pont del primer pis que comunica amb la casa adjacent no hi fos i que la torre s'unís amb la masia per mitjà d'una passera que es pogués recollir fàcilment en cas d'atac. La corsera sols conserva les mènsules i els arquets de pedra; hi manquen els merlets del parapet.

Com ja vàrem fer notar amb anterioritat, la Torre d'en Nadal, juntament amb les altres dues torres del veïnat de Mar de Vilassar, de les quals avui només es conserva un vague record, han estat els principals elements de l'heràldica municipal en la majoria dels escuts que s'han succeït a Vilassar de Mar en els darrers dos segles i quart.¹⁰

La importància de protegir un forn de vidre

En la nostra darrera monografia ja vàrem intentar palesar quin era el nivell que assoliren les produccions de vidre i el pes que aquestes tingueren en allò que s'ha convingut a anomenar les arts menors.¹¹ La indústria del vidre bufat tenia els forns, no només a la vila primer, i ciutat després, de Mataró, sinó que en tenia de disseminats i vinculats a la ruralia més propera com fou el cas del forn dels Roig – Sala del rial del Pou del veïnat de Mar de Vilassar.

Entre totes les manufactures que es fabricaren durant els segles moderns a Mataró, la del vidre fou la que tingué més rellevància a nivell artístic i major repercussió a nivell social. Els primers tallers es reculen al segle XV i en ells rau l'origen de la tradició vidriera de la ciutat, les peces de vidre que es troben a Mataró anteriors a aquesta data, són, per tant, importacions.

Des del segle XVI, es documenta un gust artístic en les peces fabricades als forns locals. Entre aquest segle i el XVII, la *façon venise*, (això

¹⁰ SERRANO MÉNDEZ, Alexis: *Masies i poblament al Veïnat de Mar de Vilassar (1500-1784)*. VI Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme (Alella, 2013) Pàg.49-62.

¹¹ SERRANO, Alexis i SALICRÚ, Gener: *Mataró Barroc. Història i art dels segles XVII i XVIII*. (Mataró, 2015) Pàg. 71-73.

és, la producció a l'estil venecià) marcà el tarannà de les manufactures de vidre dels tallers de Mataró, probablement com a resultat de la presència a la vila d'algun vidrier d'origen venecià. Durant la dissetena centúria, els mestres de Mataró copiaren les formes i els models de l'escola veneciana. Els vidriers locals, que en un principi cercaven igualar la riquesa cromàtica de les peces produïdes als prestigiosos forns de Murano i, sobretot, la puresa del *Cristallo* venecià que entre els segles XV i XVIII tenia una brillantor única, aviat assoliren tal grau de perfecció en llur ofici que mereixeren el reconeixement de la casa reial espanyola.

D'entre les famílies de vidriers de Mataró, la que tingué una trajectòria més fulgurant fou la dels Roig esmentats més amunt. Aquesta saga arribà a establir una xarxa de corresponsals que s'estenia per bona part d'Espanya i foren els que van satisfer, l'any 1603, l'encàrrec palatí de Felip III.¹² Sens dubte, esdevenir proveïdor de la casa reial és un element que palesa el prestigi de les peces que sortien dels forns de Mataró. Però no només la casa reial va saber apreciar la vàlua de les produccions de la indústria del vidre local, sinó que també ho feren l'alta aristocràcia hispànica i les classes més riques de l'Espanya del segle XVII.¹³

Una mostra de la bonança de què fruï la indústria del vidre il·lurenc és la gran quantitat de mestres i tallers dedicats a aquest ofici. Al segle XVI n'eren catorze, al XVII, divuit i al XVIII, vuit. Aquests forns estaven disseminats per Figuera Major, Traià, Cirera i Mata, però també n'hi havia d'altres que, bo i estar vinculats a les empreses mataronines, es trobaven ubicats fora del terme de Mataró, com ara a Dosrius¹⁴ o al veïnat de mar de Vilassar, que és el cas que ens ocupa.¹⁵ Les fogaines d'aquests obradors produïen vidres de colors blanc, blau, groc, negre i vermell, així com també vidres glaçats. Al segle XVII, proliferà l'ús dels

¹² GIMÉNEZ I BLASCO, Joan: *Els Roig, un llinatge de vidriers al Mataró del segle XVII*. I Jornades Hispàniques d'Història del Vidre, Ed. Museu d'Arqueologia de Catalunya (2001) Pàg. 179-189; GIMÉNEZ I BLASCO, Joan: *Mataró en la Catalunya dels segles XVII. Un microcosmos en moviment*. Mataró, Caixa d'Estalvis Laietana, Premi Iluro 2000 (2001). Pàg. 431-544.

¹³ MARTÍ COLL, Antoni: *La indústria del vidre a Mataró al primer terç del segle XVII i el naixement de Pascual d'Aragó*. XII Sessió d'Estudis Mataronins (Mataró) (1995). Pàg. 199-204.

¹⁴ JUNCOSA I CASTELLÓ, Ramon; CLARIANA I ROIG, Joan Francesc: *El vidre a Mataró II. De l'alta edat mitjana fins al segle XVIII*. «Fulls» del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, Núm. 28. Mataró (1987). Pàg. 36-57.

¹⁵ OLIVA I RICÓS, Benet: *La generació de Feliu de la Penya. Burguesia Mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*. Premi Josep Lladonosa i Pujol (2000). Ajuntament d'Alguairre. (2001). Pàg. 38, 46-48, 50.

lacticinis i s'observa cada cop més la tendència a incorporar apèndixs decoratius. Estilísticament, els vidres de Mataró eren iguals als produïts a Barcelona, els artesans d'ambdues ciutats gaudien del mateix prestigi i consideració. Quant a les formes, val a dir que hi havia un gran ventall de tipologies i de combinacions de forma, nòdul i color. Amb els vidres de colors també es produïen peces petites que intentaven imitar les perles i les pedres precioses. Aquestes petites peces produïdes amb les escorrialles del gresol, s'empraven per decorar elements d'orfebreria, per fer denes de collaret, grans de rosari, botons...

Amb el grau d'especialització assolit per les factories locals, sobretot durant la dissetena centúria, aviat el vidre passà d'ésser un element quotidià a un article d'aparador, a voltes fins i tot sumptuari i que oferia, a aquells privilegiats que el posseïen, prestigi i reconeixement social.

De la gran quantitat de vidres que produïen els forns, n'és un testimoni el fet que alguns dels obradors mataronins depassaren l'estructura empresarial familiar i van arribar a tenir fadrins assalariats que, un cop formats i examinats, podien fundar el seu propi forn. Al forn dels esmentats Roig, per exemple, s'estima que eren entre vint-i-cinc i vint-i-vuit persones, les que hi treballaven.¹⁶

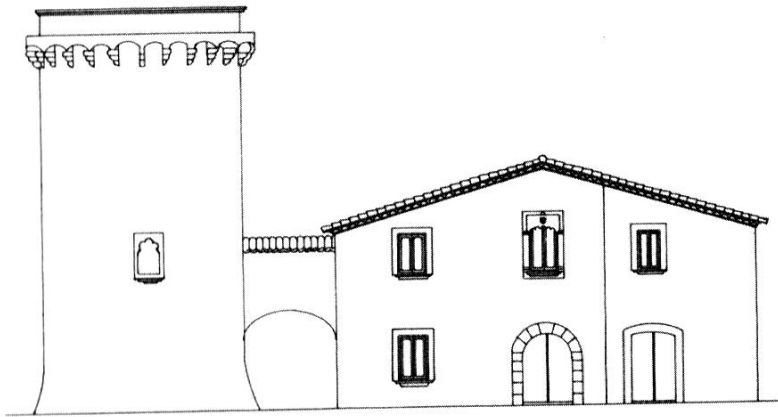
Al segle XVIII, es consolidà la producció de formes abarrocades en peces com almorratxes, cànirs, porrons i piques d'aigua beneïda de paret. El segle XVIII fou el de la decadència, es bandejà la innovació, en part pel cofoisme que comportava tenir el mercat americà assegurat. En front de l'immobilisme estètic dels vidres mataronins, les noves formes procedents d'Anglaterra, França i Bohèmia i la competència dels vidres sumptuaris d'Arenys de Munt, provocaren la desfeta de la indústria del vidre local i la desaparició de la confraria del Sant Àngel Custodi que fins aleshores els havia agrupat.

Atesa la importància que tenien els forns de vidre a l'època moderna i donat el valor que hom donava a les produccions d'aquests tallers, no és d'estranyar que el forn de vidre dels Roig, que a partir de 1548 passà a mans dels Sala per mitjà d'una compravenda, calgués ser protegit de les incursions de pirates i corsaris. La proximitat d'aquest pol industrial amb el mar, el feia altament vulnerable als perills marítims i és per això que la història de la torre està estretament lligada al del mateix forn de vidre bufat.

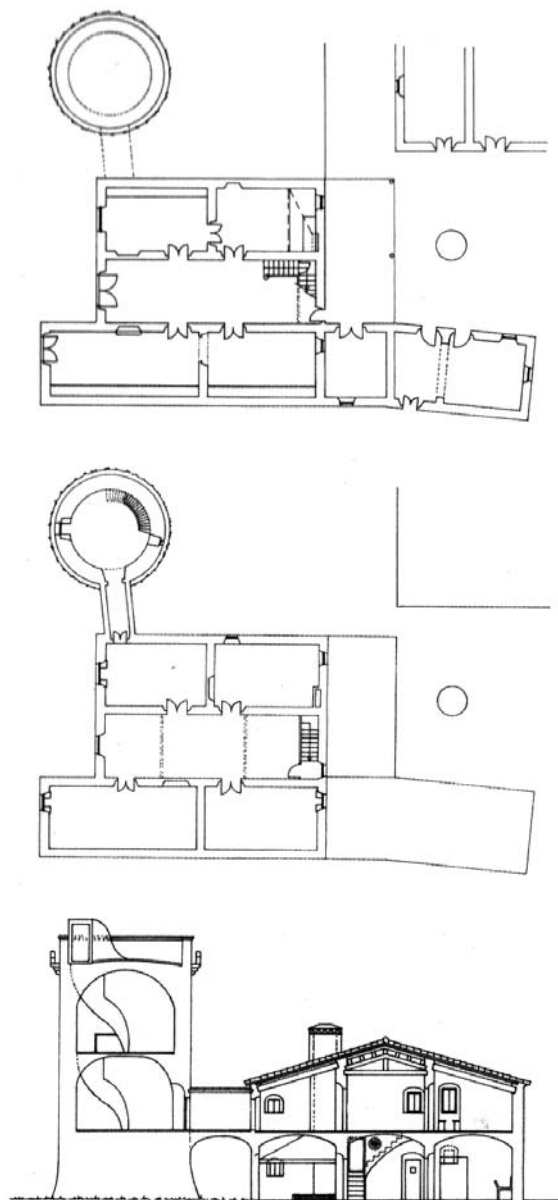
¹⁶ JUNCOSA I CASTELLÓ, Ramon; CLARIANA I ROIG, Joan Francesc: *El vidre a Mataró II. De l'alta edat mitjana fins el segle XVIII*. «Fulls» del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, Núm. 28. Mataró (1987). Pàg. 36-57.

Llinda de la torre de Can Lladó conservada al pati del Museu de la Marina. Foto Alexis Serrano.

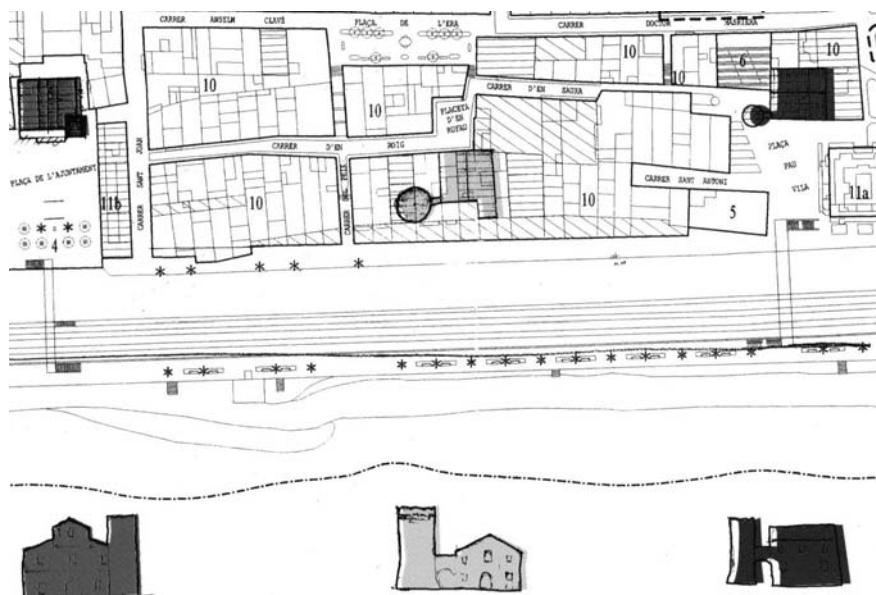
Alçat de Can Lladó fets per Bas i Briones a partir de l'Inventari post mortem d'Antoni Lladó de 1608. BAS, Damià i BRIONES, Manel: *Vilassar de Mar portes endins*. (Vilassar de Mar, 2007).

Plànols de Can Lladó fets per Bas i Briones a partir de l'Inventari post mortem d'Antoni Lladó de 1608. BAS, Damià i BRIONES, Manel: *Vilassar de Mar portes endins*. (Vilassar de Mar, 2007).

Dibuix de Martí de Solà publicat al llibre *Barcelona y su provincia* editat l'any 1888 on es pot veure l'única imatge que resta de la masia de Can Mir.

Muntatge de situació de les tres torres de Vilassar de Mar sobre el parcel·lari actual.

La Torre d'en Nadal